

Kraków, dnia 27 marca 2020 r.

dr hab. Grzegorz Suliński

Katedra Prawa Gospodarczego Prywatnego

Uniwersytet Jagielloński

Recenzja

rozprawy habilitacyjnej dr Beaty Gessel-Kalinowskiej vel Kalisz pt. *The legal, real and converged interest in declaratory relief* oraz dorobku naukowego Habilitantki

I. Uwagi ogólne

Dr Beata Gessel-Kalinowska vel Kalisz ukończyła studia prawnicze na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego uzyskując w 1989 r. tytuł zawodowy magistra prawa. W roku 2009 uzyskała stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. *Charakter prawny oświadczeń i zapewnień w umowie sprzedaży udziałów w sp. z o.o. w świetle zasad swobody umów* przygotowanej pod kierunkiem prof. dra hab. Marka Michalskiego. Recenzentami pracy byli prof. dr hab. Aleksander Chłopecki oraz prof. dr hab. Andrzej Kidyba. Dr Beata Gessel-Kalinowska vel Kalisz zatrudniona jest w Katedrze Prawa Gospodarczego Prywatnego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego na stanowisku adiunkta.

II. Ocena osiągnięcia naukowego w postaci rozprawy habilitacyjnej pt. *The legal, real and converged interest in declaratory relief*

1/ Temat rozprawy habilitacyjnej

Dr Beata Gessel-Kalinowska vel Kalisz wskazała monografię pt. *The legal, real and converged interest in declaratory relief*, The Netherlands 2019, Kluwer Law International, s. 348, jako osiągnięcie naukowe, w rozumieniu art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017 r., poz. 1789 – jedn. tekst ze zm.) w związku z art. 179 ust. 3 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1669).

Habilitantka podejmuje zagadnienie interesu prawnego jako elementu powództwa ustalającego. Rozważania swoje umiejscawia na gruncie systemów wykształconych w różnych tradycjach prawnych. Zasadniczy nurt analizy dotyczy ujęcia interesu prawnego w kontekście powództwa ustalającego w germańskiej kulturze prawnej, jednakże – w wymiarze koniecznym dla oceny zasadności stawianych tez – Autorka sięga także do dorobku prawa angielskiego, przynależącego do systemu *common law* oraz międzynarodowego prawa arbitrażowego.

Punktem wyjścia dla rozważań pracy jest stwierdzenie, że – przyjęte na gruncie ustawodawstw mających swe źródło w germańskim systemie prawa – uzależnienie rozpoznania przez sąd powództwa o ustalenie od uprzedniego rozważenia, czy po stronie powodowej występuje wystarczający interes prawny dla jego wytoczenia, stanowi istotne ograniczenie dostępu do wymiaru sprawiedliwości (s. 6).

W ocenie Autorki nie istnieją bowiem umocowane w prawie reguły interpretacyjne służące do zdekodowania zakresu znaczeniowego pojęcia interesu prawnego. W tym stanie rzeczy zakres ten jest wyznaczany przez orzecznictwo i doktrynę. Jednocześnie jednak analiza zgłoszonych poglądów – dokonana ze szczególnym uwzględnieniem orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 30 października 1990 r., I CR 649/90 – doprowadziła Habilitantkę do wniosku, że dotychczas nie wykształciło się jednolite rozumienie pojęcia interesu prawnego, a

zgłaszane w tym przedmiocie propozycje zmierzają do zbyt restrykcyjnego pojmowania jego istoty.

Okoliczność ta skłoniła Autorkę do podjęcia badań istoty pojęcia interesu prawnego oraz jego wpływu na dopuszczalność rozpoznania powództwa ustalającego i podjęcia próby jego przededefiniowania tak, aby odpowiadało ono potrzebom współczesnego obrotu prawnego.

Główna teza badawcza rozprawy wyraża się w twierdzeniu, że przyjmowana w doktrynie i orzecznictwie wykładnia pojęcia interesu prawnego nie spełnia kryteriów zasad sprawiedliwości proceduralnej oraz prawa do sądu. Nadto niektóre z elementów składowych pojęcia interesu prawnego w dotychczasowym jego rozumieniu nie mają umocowania w samej naturze interesu prawnego, co w konsekwencji utrudnia jego intuicyjne pojmowanie przez strony postępowania.

Wychodząc z założenia o konieczności redefiniowania pojęcia interesu prawnego, jako elementu powództwa ustalającego, Habilitantka poddaje dotychczasowe rozumienie instytucji interesu prawnego konfrontacji z założeniami zasady sprawiedliwości proceduralnej. Istotne elementy tej zasady wyprowadza natomiast z analizy dogmatycznej – materialnoprawnej oraz proceduralnej – zarówno prawa angielskiego, jak i prawa arbitrażu międzynarodowego. Wspomaga się także teorią sprawiedliwości, analizą porównawczą oraz statystyczną.

Analiza ta ma w swym zamyśle umożliwić rozstrzygnięcie kwestii jawiącej się jako zasadniczy wątek badawczy rozprawy, a mianowicie tego, czy istnieje potrzeba przededefiniowania tradycyjnego ujęcia problematyki interesu prawnego, jako elementu koniecznego dla przyjęcia i rozstrzygnięcia powództwa ustalającego.

Autorka wyjaśnia także filozofię swojego ujęcia podjętej problematyki. Wskazuje zatem, że jej celem było nie tyle przeprowadzenie analizy dogmatycznej w tradycyjnym tego pojęcia znaczeniu instytucji interesu prawnego, jako elementu koniecznego powództwa o ustalenie w systemach z kręgu germańskiej kultury prawnej, ile uchwycenie ducha prawa na gruncie przedmiotowego zagadnienia. Dlatego też poglądy doktryny i orzecznictwa zostały skonfrontowane z intuicją „użytkowników” systemu sprawiedliwości, takich jak strony postępowań sądowych, czy też arbitrażowych, samych arbitrów, czy też innych osób nie będących sędziami.

Nie ulega wątpliwości, że podjęcie badań problematyki interesu prawnego jako warunku powództwa ustalającego i jej monograficzne opracowanie było w pełni uzasadnione.

Jest to bowiem tematyka o doniosłym znaczeniu zarówno na płaszczyźnie teorii prawa, jak i praktyki jego stosowania. Jak wynika to choćby ze statystyk prezentowanych przez Autorkę, kwestia interesu prawnego wysuwa się na pierwszy plan przy badaniu dopuszczalności wniesienia powództwa ustalającego. Znaczna ilość rozstrzygnięć oddalających powództwa o ustalenie z uwagi na brak interesu prawnego wyraźnie sygnalizuje, że zachodzi rozbieżność pomiędzy postrzeganiem kwestii jego istnienia pomiędzy stronami żądającymi ochrony sądowej, a sądami orzekającymi. Już zatem tylko ta okoliczność nakazuje zadanie pytania o przyczyny tej rozbieżności. Próba identyfikacji tych przyczyn oraz nakreślenie nowego możliwego sposobu spojrzenia na tą kwestię jest w pełni uzasadniona.

2/ Metody badawcze

Rozprawa ma charakter interdyscyplinarny. Zakres badawczy obejmujący zagadnienia z obszaru wielu gałęzi prawa (prawo postępowania cywilnego, prawo arbitrażowe, prawo gospodarcze, teoria prawa czy też prawa porównawczego) determinował zastosowanie kilku metod badawczych, takich jak analiza dogmatyczna, porównawcza, historyczna, statystyczna. Istotnym elementem prowadzonych badań była także analiza akt konkretnych postępowań.

3/ Układ rozprawy

Konstrukcja pracy zasadza się na prezentacji w pierwszej kolejności zagadnień dotyczących postrzegania interesu prawnego w powództwie ustalającym na gruncie trzech tradycji prawnych. Dotyczą one zatem rozwiązań ukształtowanych pod wpływem germańskiego systemu prawnego, systemu angielskiego oraz praktyki arbitrażu międzynarodowego. Uwagi te stanowią podstawę dla wywodów dotyczących postulatów zmiany postrzegania istoty pojęcia interesu prawnego jako elementu powództwa ustalającego oraz formułujących wnioski *de lege lata* oraz *de lege ferenda*.

Materia objęta rozprawą została podzielona na pięć rozdziałów. Nadto integralną część rozprawy stanowią cztery załączniki prezentujące szczegółowe zagadnienia dotyczące

powództw ustalających na gruncie ustawodawstw krajowych w Austrii, Niemczech, Polsce oraz Szwajcarii.

Rozdział I zawiera wstęp oraz omówienie założeń oraz struktury pracy. Rozdział II poświęcony został prezentacji koncepcji interesu prawnego w powództwie ustalającym w modelu germańskim. Przedmiotowe zagadnienie w ujęciu systemu angielskiego stanowi przedmiot rozważań Autorki w Rozdziale III. Rozdział IV zawiera analizę międzynarodowej praktyki arbitrażowej dotyczącej postrzegania przez międzynarodowe sądy arbitrażowe kwestii interesu prawnego. Materiał Rozdziału V jest natomiast konfrontacją pojęcia interesu prawnego z założeniami zasady sprawiedliwości proceduralnej oraz prawa do sądu. Zawiera także rezultat tej konfrontacji w postaci uwag *de lege lata* oraz *de lege ferenda* w odniesieniu do kwestii interesu prawnego w powództwie ustalającym.

Układ treści pracy uznać należy za prawidłowy oraz należycie odzwierciedlający zagadnienia objęte tematem rozprawy.

4/ Treść rozprawy

Rozdział I zawiera w pierwszej kolejności uwagi wstępne oraz ogólne wskazanie na środki przysługujące stronom poszukującym ochrony prawnej, polegającej na stwierdzeniu przez sąd istnienia określonego stanu prawnego zarówno w procedurze sądowej, jak i arbitrażowej. Autorka przedstawia także w tej części pracy (§ 1.04) założenia stanowiące podstawę opracowania. W tym zakresie czytelnie wskazuje, że dostrzega potrzebę redefinicji pojęcia interesu prawnego w powództwie ustalającym. Stwierdzenie to jest pochodną tez badawczych, które zakładają, że aktualne pojmowanie tego pojęcia pozostaje w sprzeczności z zasadą sprawiedliwości proceduralnej oraz stawia instytucję interesu prawnego w opozycji do intuicji uczestników obrotu prawnego. Czyni także uwagi natury terminologicznej (s. 8), które należycie porządkują dalsze rozważania stanowiąc właściwe instrumentarium do opisu rzeczywistości prawnej, mającej zakorzenienie w różnorodnych i w wielu punktach rozbieżnych systemach prawnych.

W miejscu tym wskazać należy, iż dalsza lektura książki naprowadziła na refleksję, iż uwagi wstępne mogły zostać – z korzyścią dla całokształtu wywodu – wzbogacone o część dotyczącą ekonomicznych uwarunkowań powództw ustalających we współczesnym obrocie

prawnym. Jedną z zalet opracowania jest bowiem okoliczność, że podejmuje ono trud konfrontacji obowiązujących od wielu lat regulacji dotyczących interesu prawnego w powództwach ustalających z potrzebami współczesnego obrotu prawnego, ze szczególnym uwzględnieniem obrotu gospodarczego. Wydaje się zatem, że wprowadzenie czytelnika już na etapie uwag wstępnych w potrzeby uczestników obrotu prawnego, powstających na gruncie poszukiwania ochrony prawnej w drodze żądania ustalenia przez sąd albo arbitraż istnienia określonego stanu prawnego lub faktycznego, ułatwiałoby percepcję rozważań zawartych na dalszych kartach książki, stanowiąc jej dodatkowy atut.

Rozdział II poświęcony został analizie instytucji interesu prawnego w powództwie ustalającym w ustawodawstwach mających swe zakorzenienie w systemie germańskim. Habilitantka analizuje zatem regulacje Austrii, Niemiec, Polski oraz Szwajcarii. Rezultatem prowadzonej analizy jest sformułowanie elementów składających się na model interesu prawnego według tradycji germańskiej. Precyzyjne określenie tego modelu w odniesieniu do ustawodawstw kilku krajów, stanowi niewątpliwy atut pracy. W szczególności pozwala na czytelne skonfrontowanie modelu germańskiego z modelem właściwym dla systemu *common law* oraz zasadami rządzącymi kwestią interesu prawnego na gruncie prawa arbitrażu międzynarodowego. Konfrontacja ta z kolei uwypukla te wszystkie trudności, jakie powstają przy stosowaniu tradycyjnego podejścia do kwestii interesu prawnego w powództwie ustalającym, do wyzwań, jakie powstają na gruncie współczesnego obrotu gospodarczego. W szczególności zatem wynikają one z dopuszczenia powództwa ustalającego jedynie w przypadkach wykazania przez powoda interesu prawnego, z zatem mającego umocowanie w konkretnej normie prawnej. Interes prawny musi mieć charakter obiektywny, a istniejący stan niepewności winien się odnosić do prawa, a nie faktów. Wyrok ustalający musi – usuwając stan niepewności prawa – definitywnie kończyć spór, a powodowi nie może przysługiwać inny środek ochrony jego praw, niż powództwo ustalające.

Reasumując, uwagi ocenianej części pracy w uporządkowany sposób przedstawiają istotę instytucji interesu prawnego w powództwie ustalającym w germańskiej kulturze prawnej. Wyodrębnienie i analiza kluczowych elementów modelu germańskiego stanowi dobry punkt odniesienia dla dalszych badań prowadzonych z uwzględnieniem analizy prawa angielskiego oraz prawa arbitrażu międzynarodowego. Pewną wątpliwość rodzi natomiast kwestia z zakresu źródeł służących ustaleniu stanu prawnego krajów, których ustawodawstwa zostały przeanalizowane w rozdziale II. Prezentując ten stan Habilitantka sięga do treści raportów odnoszących się do stanu prawnego poszczególnych państw stanowiących

załączniki do rozprawy, a tym samym do przywołanej w tych raportach literatury. Okoliczność ta nie może jednakże stanowić zarzutu o charakterze zasadniczym, albowiem taki sposób postępowania wynika z przyjętego i zastrzeżonego w opracowaniu modelu pracy nad zagadnieniem interesu prawnego w powództwie ustalającym.

Rozdział III zawiera analizę instytucji interesu prawnego w powództwie ustalającym na gruncie prawa angielskiego. Także i w tym przypadku efektem tej analizy jest skonstruowanie przez Habilitantkę modelu nazwanego przez nią modelem interesu rzeczywistego. W odróżnieniu od modelu interesu prawnego właściwego dla modelu germańskiego, interes ten nie musi mieć charakteru prawnego. Oznacza to, że ochrony przed sądem może poszukiwać każdy, kto wykaże istnienie po jego stronie interesu praktycznego, w warunkach braku naruszenia zasad sprawiedliwości wobec stron postępowania. Nadto Autorka zalicza do modelu w szczególności takie elementy, jak dopuszczalność ustalenia szerokiego zakresu kwestii obejmującego prawa, stosunki prawne, roszczenia, zasady prawne, ale także fakty, wysoki poziom subiektywizacji, czy też brak zasady subsydiarności.

Analizowany fragment rozprawy zawiera treści istotne z punktu widzenia weryfikacji tez badawczych. Identyfikacja i analiza elementów konstytuujących instytucję interesu w powództwie ustalającym na gruncie *common law* ma bowiem na celu rozszerzenie perspektywy oceny przydatności germańskiego modelu interesu prawnego dla rozstrzygania sporów o ustalenie, powstających na tle współczesnych stosunków prawnych. W tym kontekście uwagi Rozdziału III w pełni spełniają swą funkcję, albowiem w dogłębny i usystematyzowany sposób dostarczają materiału dla ocen o charakterze porównawczym.

Rozdział IV poświęcony jest zagadnieniu interesu prawnego w powództwie ustalającym w praktyce orzeczniczej międzynarodowego sądu arbitrażowego ICC. Habilitantka prezentuje w nim – §4.05 – wyniki przeprowadzonych przez nią badań orzeczeń tego sądu zapadłych na gruncie sporów powstałych na tle naruszenia umów fuzji i przejęć. W pierwszej kolejności uzasadniają one twierdzenie, że trybunał arbitrażowy jest uprawniony do rozstrzygania sporów o ustalenie. W wyniku badań zagadnienia podejścia składów orzekających do interesu prawnego w powództwie o ustalenie Autorka sformułowała model interesu mieszanego, łączącego w sobie cechy systemu germańskiego oraz *common law*. W szczególności charakteryzuje go intuicyjne podejście arbitrów do tej kwestii, którzy nie rozważali – w badanych sprawach – żadnych warunków wstępnych o charakterze prawnym dla rozpoznania sprawy. W ten sposób rozstrzygali zagadnienie interesu prawnego w oderwaniu od systemów narodowych, w tym także wywodzących się z germańskiej kultury

prawnej. Zakres ustalenia może dotyczyć także faktów, a samo ustalenie nie nosi cechy subsydiarności. Nadto postrzeganie elementów składowych interesu prawnego zbliża się do elementów właściwych dla interesu rzeczywistego.

Skonstruowanie modelu interesu mieszanego dla rozpoznania sporów o ustalenie przez międzynarodowy sąd arbitrażowy uznać należy za istotne osiągnięcie pracy. Model ten stanowi bowiem z jednej strony podstawę dla oceny zasadności postrzegania istoty instytucji interesu prawnego w powództwie ustalającym w ujęciu modelu germańskiego, ale jednocześnie jego znaczenie wykracza poza problematykę tej oceny. Sam w sobie jest bowiem istotnym wkładem w rozwój nauki międzynarodowego prawa arbitrażowego, dotycząc zagadnienia dotychczas nie rozeznanego czy to w ogóle, czy też w nieznacznym stopniu. Podkreślić przy tym należy dogłębność przeprowadzonej przez Habilitantkę analizy poszczególnych orzeczeń, w szczególności z rozróżnieniem ich według kryterium porządku prawnego regulującego stosunek prawny stron.

Wreszcie zauważyć należy, że lektura Rozdziału IV zawiera uwagi dotyczące aspektów praktycznych warunkujących poszukiwanie przez strony ochrony prawnej w drodze powództwa o ustalenie. Autorka bowiem precyzyjnie już od pierwszych stron tego fragmentu opracowania – §4.01 – naświetla elementy pozwalające czytelnikowi na wizualizację sytuacji, w której strony sięgają po ten rodzaj ochrony prawnej. Na szczególną uwagę zasługują w tym kontekście rozważania zawarte w §4.04 dotyczące dopuszczalności ustalania odpowiedzialności na przyszłość. Wskazać jednakże należy, że ten fragment pracy uwypukla pewnego rodzaju jej niedoskonałość konstrukcyjną, mającą swe źródło w zbyt wąskim wprowadzeniu czytelnika - na etapie wstępu - w praktyczną doniosłość powództwa ustalającego dla uczestników współczesnego obrotu prawnego. Oczywiście doniosłość ta ujawnia się w toku rozważań na dalszym etapie rozprawy, jednakże nie byłoby błędem wskazanie na jej początkowym etapie, z jakich powodów weryfikacja podejścia do pojęcia interesu prawnego w powództwie ustalającym stanowić będzie wyjście naprzeciwko istniejącemu zapotrzebowaniu uczestników obrotu.

Rozdział V zawiera wywody, w których Habilitantka dokonuje zestawienia pojęcia interesu prawnego w powództwie ustalającym, ukształtowanego pod wpływem modelu germańskiego, z zasadami sprawiedliwości proceduralnej oraz prawa do sądu. Celem tej konfrontacji jest ocena, czy pojmowanie interesu prawnego we współczesnej doktrynie i orzecznictwie pozostaje w zgodzie z tymi zasadami. Tym samym Autorka podejmuje próbę weryfikacji tez badawczych opracowania.

Sprawiedliwość proceduralną wyznaczają w ocenie Autorki takie elementy, jak jasność sprecyzowania desygnatów tworzących konkretną instytucję prawa procesowego, tak aby mogła być ona łatwo zrozumiała dla odbiorców oraz spójność w ramach systemu, a w szczególności z prawem cywilnym, jego logiką, wartościami i celami. Spójność ta gwarantować ma przewidywalność potencjalnych rozstrzygnięć sporów. Jednocześnie jako naczelną wartość systemu prawa postępowania cywilnego Habilitantka wskazuje dążenie do możliwie najpełniejszej realizacji praw podmiotowych, w sposób efektywny z punktu widzenia kosztów i czasu postępowania. W tym kontekście postrzega powództwo ustalające jako środek prawny wspomagający polubownego rozstrzygnięcie sporów, co z kolei implikuje taką wykładnię pojęcia interesu prawnego, która winna ułatwiać, a nie utrudniać dostęp do postępowania sądowego. Odnosząc się natomiast do kwestii prawa do sądu, Habilitantka wskazuje, że ewentualne ograniczenia tego prawa są dopuszczalne, jednakże winny być adekwatne do potrzeb i nie przekraczające niezbędnej miary restrykcyjności.

Konfrontacja pojęcia interesu prawnego z zasadą sprawiedliwości proceduralnej i zasadą prawa do sądu naprowadziła Autorkę na następujące wnioski. Uważa ona zatem, że dotychczasowa interpretacja pojęcia interesu prawnego na gruncie modelu germańskiego jest niesprawiedliwa. Niesprawiedliwość ta wynika z niezgodności pojmowania pojęcia interesu prawnego z intuicjami normatywnymi i pozanormatywnymi, co w rezultacie czyni całą regulację nieprzewidywalną. Kolejną przyczyną niesprawiedliwości jest wadliwa wykładnia językowa pojęcia interesu. W rezultacie, spośród przesłanek powództwa o ustalenie wyklucza się interes pozaprawny, mogący przybierać postać interesu ekonomicznego, praktycznego lub obyczajowego, podczas gdy – w ocenie Autorki – to właśnie interes pozaprawny determinuje decyzje stron domagających się ochrony prawnej w drodze postępowania cywilnego. Kolejną wadą współczesnego pojmowania pojęcia interesu prawnego jest ustalanie jego treści w drodze niespójnej wykładni systemowej i teleologicznej. W rezultacie interes prawny w powództwie ustalającym ustalany jest zbyt restrykcyjnie, w sposób nacechowany niejasnością i nieprzewidywalnością. Dzieje się tak, pomimo że system angielski, czy też międzynarodowe prawo arbitrażowe, w ogóle nie wymagają określania przez powoda interesu prawnego w wystąpieniu z powództwem ustalającym. Co więcej, także systemy prawa germańskiego dopuszczają powództwa o ustalenie, w których wykazanie interesu prawnego nie stanowi ich przesłanki. Autorka kontestuje zatem proces polegający na obiektywizowaniu interesu prawnego, podnosząc, że skutkuje to jego oderwaniem od rzeczywistej potrzeby powoda. W konsekwencji obiektywizacja pojęcia interesu prawnego uniemożliwia realizację celu procesu

cywilnego, jaki stanowi ochrona praw podmiotowych wynikających z prawa materialnego. Habilitantka kwestionuje także zasadę subsydiarności, jako wynikającą z obiektywizacji interesu prawnego. Badanie przez sąd, czy powodowi nie przysługuje dalej idący środek prawny niż powództwo ustalające ochrony jej praw stanowi nieuzasadniony przejaw władzy sędziowskiej. W ocenie Autorki, jeśli stronie przysługuje powództwo o świadczenie, to tym bardziej winna być uprawniona do wytoczenia powództwa o ustalenie. Odrzuca przy tym zgłaszane w przeszłości w doktrynie głosy, w myśl których celem uczynienia z interesu prawnego przesłanki powództwa ustalającego oraz ukształtowanie i rygorystyczne przestrzeganie zasady subsydiarności powództwa o ustalenie, miało na celu ograniczenie wzrostu ilości spraw sądowych. Zwraca przy tym uwagę, że podejście takie nie jest adekwatne do współczesnej rzeczywistości cechującej się racjonalną postawą uczestników obrotu prawnego.

Zidentyfikowany przez Autorkę katalog okoliczności uzasadniających tezę o sprzeczności pojęcia interesu prawnego, w jego tradycyjnym ujęciu, z zasadą sprawiedliwości proceduralnej oraz prawem do sądu, stanowi dla niej inspirację do sformułowania wniosku, że istnieje potrzeba zmiany sposobu wykładni pojęcia interesu prawnego w powództwie ustalającym. Zmiana ta winna zmierzać w kierunku dopuszczenia powództwa ustalającego, także w przypadku interesu innego niż prawny, subiektywizacji oceny odnośnie istnienia sporu pomiędzy stronami, a wniesienie pozwu samo w sobie winno przesądzać o istnieniu powództwa. Jednocześnie Habilitantka wysuwa postulat *de lege ferenda* zmierzający do wyeliminowania interesu prawnego z katalogu przesłanek powództwa ustalającego, bądź też do ograniczenia obecnej regulacji tylko do pojęcia „interesu” z pominięciem „prawnego”.

Reasumując wskazać należy, że rozważania Rozdziału V rozprawy zawierają dogłębną analizę problematyki trafności wykładni pojęcia interesu prawnego w powództwie ustalającym w germańskim systemie prawnym na tle współczesnych trendów obrotu prawnego przy jednoczesnym uwzględnieniu sposobu spojrzenia na tą kwestię na gruncie *common law* oraz międzynarodowego prawa arbitrażowego. Analiza ta zaowocowała identyfikacją problemów powstających na tle nieprzystawalności tradycyjnej wykładni pojęcia interesu prawnego do potrzeb stron poszukujących instrumentów ochrony prawnej, dostosowanej do potrzeb wynikających z uwarunkowań współczesnych relacji prawnych. Zdiagnozowanie możliwych trudności stanowiło asumpt do rozważań, czy obowiązujące regulacje pozwalają na uelastycznienie systemu powództw ustalających

Przeprowadzone w tym zakresie wywody należy ocenić pozytywnie, albowiem wynika z nich zwarta koncepcja zmiany pojmowania pojęcia interesu prawnego w powództwie ustalającym. Walorem tej koncepcji jest zaproponowanie nowego podejścia do kwestii interesu prawnego, które to podejście pozwala zniwelować bariery w dostępie stron do postępowania sądowego. W tym kontekście praca oprócz waloru porządkującego nosi cechy nowatorskie. Jako szczególną wartość opracowania należy wskazać umiejscowienie rozważań w szerokim kontekście różnych systemów prawnych. Zidentyfikowana przez Autorkę różnorodność możliwych ujęć problematyki interesu prawnego w powództwie ustalającym nakazuje postawić pytanie o to, czy zmieniająca się rzeczywistość obrotu prawnego wymaga przededefiniowania podejścia systemu germańskiego, cechującego się najwyższym stopniem sformalizowania i restrykcyjności przesłanek powództw ustalających.

Lektura wywodów Habilitantki postulującej swoistego rodzaju „złagodzenie” postrzegania roli pojęcia interesu prawnego w powództwie ustalającym, nasuwa także refleksję zmierzającą w kierunku pytania o wpływ takiego działania na sferę prawną osób trzecich w stosunku do stron postępowania sądowego lub arbitrażowego. Zauważyć bowiem należy, że skutek orzeczeń ustalających nie wyczerpuje się w wielu przypadkach tylko i wyłącznie w sferze prawnej stron procesu, lecz wywiera wpływ także na osoby trzecie. Orzeczenie takie – jakkolwiek wiążące co do zasady tylko strony postępowania – może determinować bieg także innych postępowań z udziałem osób trzecich, które nie uczestniczyły w postępowaniu o ustalenie.

Nadto, jako istotne jawią się sytuacje, w których z powództwem o ustalenie występuje osoba nie będąca jednocześnie stroną stosunku prawnego, którego treść stanowi asumpt do wytoczenia powództwa o ustalenie. Tytułem przykładu przywołać można sytuację, w której z powództwem o stwierdzenie nieważności umowy zawartej przez spółkę kapitałową występuje jej wspólnik.

Nie rozwijając powyższych zagadnień w tym miejscu wskazać należy, iż wydaje się, że właśnie restrykcyjne podejście – a w szczególności wymóg wykazania przez powoda interesu *stricte* prawnego – do kwestii interesu prawnego w wytoczeniu powództwa ustalającego, stanowi swoistego rodzaju bezpiecznik przed sytuacjami nadużywania tego środka prawnego, ukierunkowanego na naruszenie interesów osób trzecich. Autorka dostrzega tą kwestię, albowiem na s. 180 wskazuje na potrzebę kontroli dopuszczalności wniesienia powództwa ustalającego przez osobę nie będącą stroną stosunku prawnego, który

kwestionuje. Tym niemniej wydaje się, że istnieje przestrzeń do dalszych badań tego zagadnienia.

5/ Uwagi warsztatowe

Praca napisana jest starannym językiem prawniczym. Wpływa to na klarowność wyводу, jakkolwiek zaznaczyć należy pewien niedosyt odnośnie zawartości wstępu do opracowania. W pewnych fragmentach pracy rysuje się także tendencja Habilitantki do budowy zdań nazbyt złożonych, co utrudnia czytelnikowi percepcję przekazywanych treści. Zjawisko to przypisać jednak należy wysokiemu stopniowi skomplikowania analizowanej materii, determinującego skład poszczególnych wypowiedzi. Niewątpliwym atutem pracy jest czynienie w każdym niemal rozdziale uwag wprowadzających oraz formułowania wniosków z przeprowadzonych rozważań. Technika ta pozwala na pełny przegląd biegu wyводу. Autorka czyni liczne odesłania do literatury przedmiotu oraz orzecznictwa, jakkolwiek w Rozdziale II pojawiają się w tym zakresie pewne – sygnalizowane powyżej – niedobory. Warstwa edycyjna pracy jest poprawna, co dowodzi opanowania przez Autorkę warsztatu badacza prawa. Wreszcie zawrócić należy uwagę na język opracowania w pełni dzieląc pogląd Habilitantki, że podjęta przez nią decyzja w tym zakresie pozwoliła na poszerzenie zakresu obecności polskiej doktryny w obrocie międzynarodowym. Stanowi to niewątpliwie atut pracy.

6/ Ocena merytoryczna rozprawy, z uwzględnieniem stopnia jej oryginalności

Rozprawa stanowi wnikliwą i wszechstronną analizę tytułowego zagadnienia. Pokazuje problem badawczy z wielu perspektyw oraz – zawierając postulaty *de lege ferenda* – wskazuje możliwą drogę rozwiązania zdiagnozowanych problemów.

Rozprawę habilitacyjną dr Beaty Gessel-Kalinowskiej vel Kalisz oceniam wysoko, także pod kątem stopnia jej oryginalności. Podjęta przez Habilitantkę problematyka nie była bowiem w dotychczasowym piśmiennictwie przedmiotem tak kompleksowego zainteresowania i opracowania.

III. Ocena dorobku Habilitantki powstałego po nadaniu jej stopnia doktora nauk prawnych

Na dorobek naukowy Habilitantki po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych składa się 26 artykułów i opracowań w czasopismach i opracowaniach zbiorowych zarówno krajowych jak i międzynarodowych oraz współautorstwo komentarza. Nadto dr Beata Gessel-Kalinowska vel Kalisz jest redaktorką 6 publikacji naukowych. Habilitantka zakreśla następujące obszary swej aktywności naukowej,

1/ problematyka prawa porównawczego

Na wstępie podkreślić należy, iż problematyka leżąca na styku różnych systemów prawa niesie za sobą wiele ciekawych, ale też i trudnych teoretycznie zagadnień. Przynależność konkretnych problemów prawnych do różnych obszarów regulacji wywołuje konieczność operowania różnymi instytucjami prawnymi, których wzajemny stosunek nie zawsze pozostaje oczywisty. Dlatego też pozytywnie należy ocenić podjęcie przez Habilitantkę aktywności naukowej na styku prawa systemu *common law* na prawo kontynentalne, czego wyrazem było opracowanie dotyczące wpływu elementów *common law* na prawo kontynentalne pt. *Mixing legal systems in Europe; the role of common law transplants (Polish law example)*, The European Review of Private Law (4-2017). W szczególności Autorka zidentyfikowała proces wpływu oddolnej transplantacji wzorców kontraktowych przez uczestników obrotu gospodarczego zarówno na ustawodawstwo kontynentalne, jak i też na postrzeganie instytucji prawnych systemu kontynentalnego.

Do kręgu prac Habilitantki dotyczących prawa porównawczego przynależą także takie artykuły, jak *O przydatności wyodrębnienia w ramach prawa handlowego dyscypliny „prawo finansów przedsiębiorstw” (corporate finance law)* opublikowany w opracowaniu M. Pazdan, M. Jagielska, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar (red.), *Rozprawy z Prawa Prywatnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017 oraz *Common law v. civil law – czy to koniec sporu w obszarze praktyki kontraktowej? (zarys problemu)* opublikowanym w pracy A. Olejniczak, T. Sójka (red.), *Societates et*

obligationes – tradycja, współczesność, przyszłość. Księga jubileuszowa profesora Jacka Napierały, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2018.

2/ problematyka prawa arbitrażowego

Drugi obszar zainteresowań naukowych dr B. Gessel-Kalinowskiej vel Kalisz stanowi prawo arbitrażowe, zarówno krajowe, jak i międzynarodowe. Jej dorobek na przedmiotowym polu obejmuje szereg publikacji dotyczących wielu aspektów postępowania arbitrażowych. W glosie przygotowanej we współautorstwie z J. Kisielińską – Garncarek pt. *Zdatność arbitrażowa sporu dotyczącego wyłączenia wspólnika ze spółki z o.o. – glosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 15.12.2016 r., V Acz 1309/16*, Glosa, 2019/1 (171) podjęła zagadnienie zdatności arbitrażowej sporów o ukształtowanie stosunku prawnego. Przygotowała także artykuły dotyczące jednego z kluczowych zagadnień prawa arbitrażowego, jakim jest poufność postępowania. Są to takie prace jak *Postrzeganie zwyczajów odnoszących się do obowiązku zachowania poufności w arbitrażu*, E-Przegląd Arbitrażowy, nr 2-3 (10-11)/2012 oraz *Podstawa normatywna zasady poufności w polskim arbitrażu handlowym*, Przegląd Prawa Handlowego 2013/1. Kolejny artykuł pt. *Evolution of interim measures as an example of the judicialisation of 21st century international commercial arbitration*, (w:) B. Gessel-Kalinowska vel Kalisz, *The challenges and the future of commercial and investment arbitration. Liber Amicorum Professor Jerzy Rajski*, Warszawa 2015 dotyczył instytucji zabezpieczenia w postępowaniu arbitrażowym. Kwestia formy prawnej umowy o arbitraż stała się materią artykułu pt. *Zastrzeżenie formy pisemnej dla umowy o arbitraż jako zastrzeżenie formy pisemnej dla celów dowodowych*, Państwo i Prawo, 2015/12, a problematyka functus officio artykułów pt. *UNCITRAL Model Law: Composition of the Arbitration Tribunal Re-considering the Case upon Setting Aside of the Original Arbitration*, Journal of International Arbitration, 2017/1 oraz *Uchylenie wyroku sądu arbitrażowego a skład sądu polubownego w przypadku ponownego rozpoznania sprawy*, (w:) B. Jelonek-Jarco, R. Kos, J. Zawadzka (red.), *Usus Magister Est Optimus. Rozprawy prawnicze ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Kubasowi*, CH Beck, Warszawa 2016.

Na uwagę zasługuje fakt, że aktywność naukowa Habilitantki na kanwie prawa arbitrażowego obejmowała także prace studyjne nad aktualnym stanem prawa arbitrażowego. Prace te – prowadzone w ramach zespołu badawczego – stanowiły asumpt do sformułowania

wniosków *de lege ferenda*. Rezultatem prac była także redakcja oraz autorstwo wprowadzenia do opracowania Błaszczak Ł. et al., *Diagnoza Arbitrażu. Funkcjonowanie prawa o arbitrażu i kierunki postulowanych zmian*, Wrocław 2014 oraz opracowanie pt. *Biała Księga. Propozycje zmian legislacyjnych mających na celu ulepszenie ram prawnych sądownictwa polubownego w Polsce*, Warszawa – Katowice – Kraków – Wrocław – Poznań 2014, którego Habilitantka była współredaktorką uczestnicząc także w zespole badawczym.

Dr Beata Gessel-Kalinowska vel Kalisz jest także autorką i redaktorką komentarza do regulaminu Sądu Arbitrażowego przy Konfederacji pracodawców Prywatnych Lewiatan (*Postępowanie przed sądem polubownym. Komentarz do Regulaminu Sądu Arbitrażowego przy Konfederacji Lewiatan*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016). Specyfika problematyki postępowania arbitrażowego pracy rodzi szereg problemów zarówno teoretycznej, jak i praktycznej natury. Dlatego też – niezależnie od przyjętej formy opracowania – odniesienie się do tych problemów wymaga pogłębionych uwag. Opracowanie Habilitantki spełnia te wymogi i niewątpliwie stanowi element jej oryginalnego dorobku naukowego. Kolejnym jego elementem jest także opracowanie pt. *Projekt Parlamentu Europejskiego dotyczący Rozporządzenia Bruksela I – powrót do ery sprzed West Tankers?* opublikowane w E-Przegląd Arbitrażowy nr 4 (7)/2011.

Zainteresowania naukowe Habbitantki obejmują także problematykę arbitrażu inwestycyjnego. We współautorstwie z dr Konradem Czechem przygotowała artykuł pt. *The Role of Precedent in Investment Treaty Arbitration* (w:) B. Legum (red.), *Investment Treaty Arbitration Review*, Londyn 2018 traktujący o roli precedensu w arbitrażu inwestycyjnym. Jest także współautorką z dr. Czechem artykułu pt. *Uwagi na temat decyzji trybunału arbitrażowego w sprawie Vattenfall AB and others v. Federal Republic of Germany z 31 sierpnia 2018 r. co do znaczenia sprawy Achmea* oczekującym na publikację w Zeszytach Prawniczych UKSW.

3/ prawo handlowe

Kolejnym obszar zainteresowań naukowych dr Beaty Gessel-Kalinowskiej vel Kalisz stanowi prawa handlowe, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki fuzji i przejęć. Opublikowane efekty badań Habbitantki w analizowanym obszarze jej zainteresowań

naukowych obejmują opracowanie pt. *Wpływ nowej regulacji rękojmi przy sprzedaży (art. 556¹ k.c.) na definicję wady fizycznej prawa udziałowego – uwagi w świetle zmian kodeksu cywilnego wprowadzonych ustawą z 30.05.2014 r. o prawach konsumenta*, Przegląd Prawa Handlowego, 2015/12, *A Defect of Enterprise as a Defect of a Share – One of the Dilemmas of M&A Transactions (Polish Law Perspective)*, (C. Cascante, A. Spahlinger, S. Wilske (red.)), *Global Wisdom on Business Transactions, International Law and Dispute Resolution, Festschrift für Gerhard Wegen zum 65. Geburtstag*, CH Beck, Monachium 2015.

Dokonany powyżej przegląd aktywności naukowej dr Beaty Gessel-Kalinowskiej vel Kalisz dowodzi szerokiego spektrum jej zainteresowań naukowych. Ponownie podkreślić należy, że w znacznej mierze koncentrują się one na prawie porównawczym, obejmując systemy prawne o różnej tradycji. Podejmowane przez Habilitantkę badania na gruncie, czy to prawa arbitrażowego, czy też handlowego także uwzględniają perspektywę innych systemów prawnych, przy czym jest to najczęściej system *common law*. W rezultacie czytelnik uzyskuje szeroką perspektywę spojrzenia na omawiane zagadnienia, co niewątpliwie stanowi istotny atut opracowań autorstwa dr Beaty Gessel-Kalinowskiej vel Kalisz. Przedstawione przez Habilitantkę do oceny opracowania o charakterze naukowym należy ocenić wysoko. Cechuje je dojrzałość merytoryczna i dobry poziom warsztatowy. Podejmowana tematyka jest interesująca, a formułowane wnioski mają charakter nowatorski. Nie bez znaczenia jest okoliczność, iż część z nich opublikowana została w czasopismach o charakterze międzynarodowym, co niewątpliwie służy promocji polskiego punktu widzenia na podejmowane w nich zagadnienia.

Dlatego też uznać należy, że dorobek naukowy dr Beaty Gessel-Kalinowskiej vel Kalisz w postaci artykułów oraz opracowań w pracach zbiorowych stanowi znaczący wkład w rozwój nauki prawa.

IV. Ocena osiągnięć dydaktycznych i organizatorskich

1/

Dr Beata Gessel-Kalinowska vel Kalisz aktywnie uczestniczy w życiu naukowym. Wzięła udział w ponad osiemdziesięciu konferencjach naukowych, zarówno krajowych, jak i

międzynarodowych. Udział w znakomitej większości z nich (blisko siedemdziesięciu) nosił cechy aktywnego albowiem Habilitantka wygłosiła referat, była uczestniczką panelu dyskusyjnego bądź moderowała dyskusję. Podkreślić należy, że część wystąpień Habilitantki miała miejsce podczas konferencji organizowanych przez uznane w skali świata jednostki naukowe, jak i też międzynarodowe sądy arbitrażowe. Dość przywołać w tym miejscu udział w panelu na Uniwersytecie w Oksfordzie, czy też konferencje afiliowane przez ICC.

Aktywność naukowa Habilitantki obejmowała także udział w krajowych i międzynarodowych projektach badawczych. W szczególności był to projekt „Konkurencyjność arbitrażu” realizowany przez Sąd Arbitrażowy przy Lewiatanie. W jego ramach odbyła się zarówno konferencja pt. „Diagnoza Arbitrażu” jak i też opublikowano – wspomniane wyżej – publikacje pt. *Diagnoza arbitrażu. Funkcjonowanie prawa o arbitrażu i kierunki postulowanych zmian*, Wrocław 2014 oraz *Biała Księga Arbitrażu*.

Nadto dr Gessel-Kalinowska vel Kalisz uczestniczyła – poprzez przygotowanie raportów odnoszących się do Polski – w realizacji projektów o charakterze międzynarodowym takich jak European Study on Legal Instruments and Practise of Arbitration in the UE, International Bar Association (IBA) Sub-Committee on Recognition and Enforcement of Awards – Reaserch Project on public policy as a ground for refusal of enforcement of awards under the New York Convention 2016 czy też International Bar Association (IBA) Sub-Committee on Recognition and Enforcement of Awards – Reaserch Project on Arbitrability 2015.

Habilitantka uczestniczyła także w komitetach organizacyjnych konferencji naukowych. Ich zakres tematyczny dotyczył zarówno prawa arbitrażowego jak i zagadnień fuzji i przejęć.

Na uwagę zasługuje także uczestnictwo Dr Beaty Gessel-Kalinowskiej vel Kalisz w komitetach redakcyjnych czasopism naukowych, takich jak e-Przegląd Arbitrażowy, którego jest Redaktorem Naczelnym oraz Arbitration. The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management, w którym pełni funkcję Członka Kolegium Redakcyjnego.

Habilitantka jest także członkinią krajowych i międzynarodowych organizacji naukowych, takich jak Polskie Stowarzyszenie Sądownictwa Polubownego, ICC International Court of Arbitration, ICC CEE Institutional Arbitration Group & Users Group, Polskie

Stowarzyszenie Inwestorów Kapitałowych oraz Chartered Institute for Arbitrators. Odbyla także staże naukowe na Uniwersytecie w Oksfordzie oraz w Cambridge.

2/

Zwraca uwagę szeroko zakrojona działalność Habilitantki na niwie popularyzacji prawa arbitrażowego. Wyraża się ona w opiece nad zespołami studenckimi uczestniczącymi w konkursach arbitrażowych zarówno krajowych, jak i międzynarodowych, czy też wykładach z zakresu prawa arbitrażowego dla członków Warszawskiej Izby Radców Prawnych.

3/

W ramach działalności dydaktycznej dr Beata Gessel-Kalinowska vel Kalisz prowadzi zajęcia dydaktyczne dla studentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Obejmują one zagadnienia prawa handlowego, arbitrażu międzynarodowego oraz prawa *common law*. W szczególności prowadzi konserwatorium „Arbitraż handlowy”.

Aktywność dydaktyczna Habilitantki obejmuje także przygotowanie drużyn studenckich do udziału w międzynarodowym konkursie arbitrażowym Vis Moot w Wiedniu.

4/

Osiągnięcia dydaktyczne oraz zaangażowanie w działania organizacyjne dr Beaty Gessel-Kalinowskiej vel Kalisz zasługują na pozytywną ocenę. Zarówno aktywny udział w konferencjach naukowych, jak i też dorobek na kanwie pracy dydaktycznej oraz osiągnięcia organizacyjne w połączeniu z jej dorobkiem naukowym w pełni predystynują dr Beatę Gessel-Kalinowską vel Kalisz do uzyskania stopnia doktora habilitowanego nauk prawnych.

V. Konkluzje

Recenzowana rozprawa dotyczy istotnego problemu dla teorii i praktyki stosowania prawa. Praca jest wartościowa merytorycznie i oryginalna, i jako taka – w połączeniu z dorobkiem naukowym dr Beaty Gessel-Kalinowskiej vel Kalisz po otrzymaniu stopnia doktora nauk prawnych – stanowi znaczny wkład w rozwój nauki prawa w rozumieniu art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki w związku z art. 179 ust. 3 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych Habilitantka wykazała się istotną aktywnością naukową w rozumieniu przywołanego powyżej przepisu.

W rezultacie dr Beata Gessel-Kalinowska vel Kalisz może zostać dopuszczona do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

